بحران جانشینی در چین: اژدهای سرخ و پیچیدگی‌های قدرت در دوره پس از شی

دفتر مطالعات بین‌المللی

خردادماه ۱۴۰۵

بسم الله الرحمن الرحيم

رهبر معظم انقلاب اسلامی:

پژوهش بایستی هم برای رسیدن به اوج قله علم و ایجاد مرجعیت علمی و هم برای حل مسائل جاری کشور باشد.

شناسنامه اثر	
عنوان:	بحران جانشینی در چین: اژدهای سرخ و پیچیدگی‌های قدرت در دوره پس از شی
نویسنده:	امیرحسین عسگری
ناشر:	اندیشکده سیاست‌های راهبردی اقتصاد و مدیریت سرآمد
دفتر:	مطالعات بین‌المللی
تاریخ:	خردادماه ۱۴۰۵

فهرست مطالب

درآمد ۶
آشنایی با ساختار قدرت در چین: اقتدار شخصی‌گرا ۷
شکل ۱. هرم قدرت در جمهوری خلق چین ۸
ظهور شی جین‌پینگ در عرصه قدرت ۸
شکل ۲. نقشه سمت‌های دولتی شی جین‌پینگ ۹
ثبات در چین تحت رهبری شی جین‌پینگ ۱۰
فقدان جانشین مشخص در عصر شی جین‌پینگ و دلایل آن ۱۲
سناریوهای پس از شی جین‌پینگ (دوره پساشی) ۱۳
سناریوی نخست: بازگشت به رهبری جمعی و تعدیل سیاست‌ها ۱۴
سناریوی دوم: تداوم اقتدارگرایی شخصی با جانشین وفادار ۱۴
سناریوی سوم: رقابت جناحی و بی‌ثباتی سیاسی ۱۵
سناریوی ترکیبی: اقتدارگرایی تطبیقی ۱۵
پی‌آمد ۱۶
منابع ۱۷

درآمد

رئیس دولت، رهبر دولت و مسئول اجرایی ارشد است که در صورت فوت، استعفا یا برکناری از مقام خود، فردی دیگر به عنوان جانشین وی معرفی می‌شود و بر مسند قدرت می‌نشیند. حال این‌که جانشین طی چه فرایندی به قدرت می‌رسد منوط به قانون اساسی و سنت انتخاب رهبر در کشور هدف است. در برخی دولت‌ها به‌صورت موروثی، در برخی دیگر انتصابی و در مواردی مانند دولت‌های غربی براساس انتخابات سراسری که نشانه‌ای از تبعیت از قانون اساسی و حاکمیت قانون[۱] است. امروزه، چین به رهبری شی جین‌پینگ مبتلا بحرانی شده است که برخی از دولت‌های سراسر جامعه بین‌المللی بدان دچار شده‌اند. در چین، این فرایند به دلیل ساختار اقتدارگرایانه حزب کمونیست و تمرکز قدرت در دست رهبر، با ابهام و مخاطره همراه شده است.

پس از دوران *مائو تسه‌دونگ* که با آشوب‌های جانشینی و مبارزه‌های فرقه‌ای همراه بود، *دنگ شیائوپینگ* با وضع هنجارهای غیررسمی مانند محدودیت سنی («هفت بالا، هشت پایین»)[۲] و انتقال منظم قدرت، تلاش کرد ثبات را تضمین کند. این نظام تا حدودی موفق بود و انتقال قدرت از جیانگ زمین به هو جین‌تائو و سپس به شی جین‌پینگ را به صورت نسبتاً آرام رقم زد. اما شی جین‌پینگ با تمرکز شدید قدرت، پاکسازی رقبا از طریق کمپین ضدفساد، و مهم‌تر از همه، حذف محدودیت‌های دوره‌ای ریاست‌جمهوری در سال ۲۰۱۸، این هنجارها را عملاً برهم زده است.

امروزه، چین فاقد هرگونه جانشین مشخص و علنی است. هیچ چهره‌ای به طور رسمی به عنوان وارث[۳] معرفی نشده و حتی نشانه‌های واضحی از آماده‌سازی نسل بعدی (مانند قرار دادن افراد جوان‌تر در کمیته دائمی دفتر سیاسی) مشاهده نمی‌شود. این وضعیت، چین را در موقعیتی قرار داده که برخی از آن به عنوان بحران بالقوه جانشینی یاد می‌کنند؛ بحرانی که می‌تواند در صورت فوت، ناتوانی یا برکناری ناگهانی شی جین‌پینگ، به رقابت‌های شدید درون‌حزبی، بی‌ثباتی سیاسی و حتی تأثیر بر سیاست خارجی پکن منجر شود.

---

[۱] حاکمیت قانون (Rule of law) ضلعی از مثلث دموکراسی است.

[۲] سیاست «هفت بالا، هشت پایین» (Seven up, eight down) یک هنجار غیررسمی در حزب کمونیست چین بود که از کنگره شانزدهم حزب (۲۰۰۲) برقرار شد. طبق این قاعده، اگر سن یک عضو دفتر سیاسی در زمان برگزاری کنگره ملی حزب ۶۷ سال یا کمتر باشد، می‌تواند ارتقا یابد یا باقی بماند («هفت بالا»)، اما اگر ۶۸ سال یا بیشتر باشد، باید بازنشسته شود («هشت پایین»). این هنجار با هدف تضمین گردش نسل رهبری و جلوگیری از تمرکز طولانی‌مدت قدرت طراحی شده بود. بنگرید به:

Lowy Institute. China: No country for old men? The Interpreter. 2017 Sep 11. Available from: https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/china-no-country-old-men

[3] Inheritent

این بحران نه تنها چالش داخلی برای حزب کمونیست چین[۴] است، بلکه به دلیل وزن اقتصادی، نظامی و ژئوپلیتیک چین، می‌تواند پیامدهایی فراتر از مرزهای این کشور داشته باشد و ثبات منطقه‌ای و جهانی را تحت تأثیر قرار دهد. در ادامه، به بررسی ریشه‌ها، نشانه‌ها و سناریوهای احتمالی این بحران خواهیم پرداخت.

آشنایی با ساختار قدرت در چین: اقتدار شخصی‌گرا

در نظام سیاسی چین معاصر، قدرت به صورت یک هرم کاملاً متمرکز و سلسله‌مراتبی سازمان یافته است که در رأس آن حزب کمونیست چین قرار دارد. برخلاف دموکراسی‌های لیبرال که بر تفکیک قوا و رقابت سیاسی استوارند، در چین مفهوم *حزب-دولت*[۵]، به علت تک‌حزبی بودن دولت، حاکم است. حزب بر تمامی نهادهای دولتی، قضایی، نظامی و اجتماعی سلطه مطلق دارد. این ساختار ریشه در اصول لنینیستی دموکراتیک مرکزی دارد، اما تحت رهبری شی جین‌پینگ به اوج تمرکز شخصی قدرت رسیده و از مدل رهبری جمعی دوران دنگ شیائوپینگ فاصله گرفته است.

بالاترین نهاد تصمیم‌گیری واقعی، کمیته دائمی دفتر سیاسی[۶] با هفت عضو است. این کمیته مغز متفکر نظام به شمار می‌رود و تمام سیاست‌های کلان داخلی، خارجی، اقتصادی و امنیتی در آن اتخاذ می‌شود. شی جین‌پینگ به عنوان دبیرکل حزب، رئیس‌جمهور و رئیس کمیسیون نظامی مرکزی، هسته رهبری محسوب می‌شود و بر سایر اعضا برتری بلامنازع دارد. شش عضو دیگر کمیته دائمی، حلقه نزدیک‌ترین یاران و مجریان وفادار او هستند:

۱) لی چیانگ[۷]: نخست‌وزیر، مسئول اجرای سیاست‌های اجرایی
۲) ژائو له‌جی[۸]: رئیس کمیته دائمی کنگره ملی خلق
۳) وانگ هونینگ[۹]: مشاور نظری ارشد و رئیس کنفرانس مشورتی سیاسی خلق
۴) کای چی[۱۰]: دبیر دبیرخانه مرکزی حزب

[4] China Communist Party (CCP)
[5] Party-State
[6] Politburo Standing Committee
[7] Li Qiang
[8] Zhao Leji
[9] Wang Huning
[10] Cai Qi

۵) دینگ شوشیانگ[11]: معاون نخست‌وزیر و نزدیک‌ترین دستیار اجرایی شی

۶) لی شی[12]: دبیر کمیسیون مرکزی انضباطی حزب، مسئول مبارزه با فساد

شکل ۱. هرم قدرت در جمهوری خلق چین

این مدل *اقتدارگرایی شخصی‌گرا*[13] ثبات کوتاه‌مدت ایجاد کرده، اما به دلیل نبود مکانیسم شفاف جانشینی، نظام را در برابر بحران‌های احتمالی آسیب‌پذیر ساخته است.

ظهور شی جین‌پینگ در عرصه قدرت

شی جین‌پینگ، نیرومندترین رهبر چین پس از مائو تسه‌تونگ، در ۱۵ ژوئن ۱۹۵۳ در پکن به دنیا آمد. او فرزند شی ژونگ‌شون بود؛ از انقلابیون قدیمی حزب کمونیست که در دوران انقلاب فرهنگی مغضوب مائو شد. این

[11] Ding Xuexiang
[12] Li Xi
[13] Personalistic Authoritarianism

پیشینه خانوادگی که در ادبیات سیاسی چین به *شاهزاده‌سالاری*[۱۴] معروف است، در آغاز برای شی نوعی نقطه ضعف سیاسی محسوب می‌شد، اما بعدها به یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های قدرت او تبدیل شد.

در سال‌های نوجوانی، شی جین‌پینگ همانند میلیون‌ها جوان شهری، در قالب سیاست *اعزام جوانان به روستاها* به مناطق محروم استان شنشی فرستاده شد. او هفت سال را در روستاهای فقیر، در غارهای سنتی یائودانگ، با کار سخت کشاورزی و شرایط دشوار معیشتی گذراند. این تجربه بعدها در تبلیغات رسمی حزب کمونیست به عنوان نشانه‌ای از نزدیکی او به مردم و تحمل سختی‌ها برجسته شد و تصویری از رهبری عمل‌گرا و مقاوم از او ساخت.

پس از مرگ مائو و آغاز اصلاحات اقتصادی دوران دنگ شیائوپینگ، شی جین‌پینگ وارد دانشگاه شینهوا شد و در رشته مهندسی شیمی تحصیل کرد. او سپس مسیر پیشرفت در ساختار حزب کمونیست را از رده‌های پایین آغاز کرد؛ ابتدا در نهادهای نظامی و سپس در استان‌های ساحلی چین. ریاست بر استان فوجیان، دبیرکلی حزب در ژجیانگ و مدیریت موقت حزب در شانگهای، جایگاه او را به عنوان مدیری منظم، کم‌حاشیه و وفادار به رهبری مرکزی تثبیت کرد. همین سابقه باعث شد در سال ۲۰۰۷ به کمیته دائمی دفتر سیاسی حزب کمونیست راه یابد؛ نهادی که هسته اصلی قدرت در چین به شمار می‌رود.

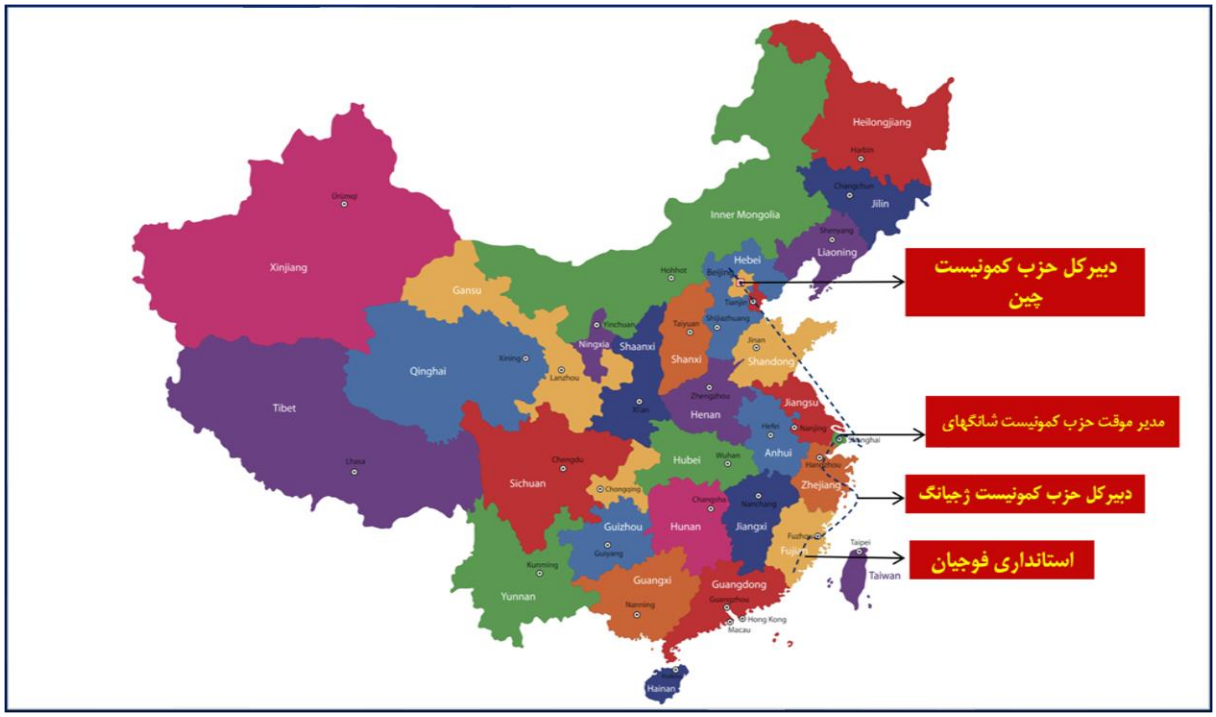

شکل ۲. نقشه سمت‌های دولتی شی جین‌پینگ

[14] Princeling

در نوامبر ۲۰۱۲، شی جین‌پینگ به دبیرکلی حزب کمونیست، ریاست کمیسیون مرکزی نظامی و سپس ریاست‌جمهوری چین رسید. بسیاری در ابتدا تصور می‌کردند او رهبری موقت و ادامه‌دهنده الگوی *رهبری جمعی* دوران هو جین‌تائو خواهد بود، اما او خیلی زود مسیر متفاوتی را در پیش گرفت. مهم‌ترین اقدام آغازین او، راه‌اندازی کارزار گسترده مبارزه با فساد بود؛ کمپینی که هزاران مقام حزبی و نظامی، از جمله چهره‌های بلندپایه حزب، را هدف قرار داد. این مبارزه با فساد، علاوه بر جنبه تبلیغاتی و اداری، ابزاری برای حذف رقبای سیاسی و تمرکز قدرت در دست شخص شی نیز بود.

شی جین‌پینگ همزمان با طرح شعار *رویای چینی*، کنترل رسانه‌ها و فضای مجازی را تشدید کرد، نقش ایدئولوژی را در حزب دوباره پررنگ ساخت و نفوذ ارتش را افزایش داد. او عملاً مدل *رهبری هسته‌ای* را احیا کرد؛ مدلی که پس از دوران مائو تا حد زیادی تضعیف شده بود.

اوج تمرکز قدرت او در مارس ۲۰۱۸ رخ داد؛ زمانی که محدودیت دو دوره‌ای ریاست‌جمهوری در قانون اساسی چین حذف شد. صعود شی جین‌پینگ تنها حاصل رقابت‌های درون‌حزبی نبود، بلکه بازتاب نیاز حکومت چین به رهبری مقتدر در برابر چالش‌های اقتصادی، اجتماعی و رقابت فزاینده ژئوپلیتیک با غرب به شمار می‌رفت. او چین را از سیاست محتاطانه و کم‌صدای دوران دنگ شیائوپینگ به مرحله‌ای از اعتمادبه‌نفس و قدرت‌نمایی جهانی وارد کرد و ساختار سیاسی کشور را بیش از هر زمان پس از مائو، شخصی و متمرکز ساخت.

ثبات در چین تحت رهبری شی جین‌پینگ

در دوران رهبری شی جین‌پینگ، مفهوم *ثبات* به محور اصلی حکمرانی حزب کمونیست چین تبدیل شده است. شی با طرح ایده «امنیت جامع ملی»، ثبات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را شرط اساسی تحقق *رویای چینی* و بازگشت چین به جایگاه قدرت بزرگ جهانی معرفی کرده است. این نگاه تا حد زیادی از تجربه تاریخی آشوب‌های دوران انقلاب فرهنگی و نگرانی رهبران چینی از فروپاشی سیاسی الهام گرفته و به همین دلیل، کنترل سیاسی و امنیت داخلی در اولویت بالاتری نسبت به رشد اقتصادی بی‌مهار قرار گرفته‌اند.

در عرصه سیاسی، کارزار گسترده مبارزه با فساد نه تنها موجب افزایش انسجام درون حزب شد، بلکه ابزار مهمی برای حذف رقبای سیاسی و تمرکز قدرت در دست شی جین‌پینگ بود. حذف محدودیت دو دوره‌ای ریاست‌جمهوری در سال ۲۰۱۸ و تثبیت جایگاه او به عنوان *رهبر هسته‌ای* حزب، ثبات کوتاه‌مدت ساختار قدرت

را تقویت کرد، اما هم‌زمان روند نهادینه‌سازی انتقال قدرت را تضعیف نمود. در نتیجه، نظام سیاسی چین بیش از گذشته به شخص رهبر وابسته شده است.

حزب کمونیست همچنین با اتکا به فناوری‌های نوین نظارتی، توانسته کنترل اجتماعی را به سطحی بی‌سابقه برساند. گسترش دوربین‌های هوشمند، تحلیل کلان‌داده، سامانه‌های پایش دیجیتال و طرح‌هایی مانند *سیستم اعتبار اجتماعی*، امکان مدیریت سریع نارضایتی‌ها و جلوگیری از شکل‌گیری اعتراضات گسترده را فراهم کرده است. این ساختار، نوعی ثبات اجتماعی ظاهری ایجاد کرده که بر پایه نظارت دائمی و کنترل شدید اطلاعات عمل می‌کند.

در حوزه اقتصادی، چین تحت رهبری شی جین‌پینگ همچنان موفق شده جایگاه خود را به عنوان یکی از قدرت‌های اصلی جهان حفظ کند. پیشرفت در فناوری‌هایی مانند انرژی‌های تجدیدپذیر، خودروهای برقی، نیمه‌هادی‌ها و هوش مصنوعی، بخشی از راهبرد تبدیل چین به قدرت برتر فناوری است. برنامه‌های توسعه اخیر، به‌ویژه برنامه پنج‌ساله ۲۰۲۶ تا ۲۰۳۰، بر *توسعه باکیفیت*، خودکفایی فناورانه و کاهش وابستگی به غرب تمرکز دارند.

با این حال، اقتصاد چین هم‌زمان با چالش‌های جدی روبه‌روست؛ از جمله بحران بازار املاک، افزایش بدهی دولت‌های محلی، کاهش نرخ زاد و ولد، پیر شدن جمعیت، بیکاری جوانان و افت اعتماد بخش خصوصی. این مشکلات نشان می‌دهند که ثبات اقتصادی چین دیگر مانند دهه‌های گذشته صرفاً بر رشد سریع متکی نیست و حکومت ناچار شده میان رشد اقتصادی و کنترل سیاسی توازن برقرار کند.

شی جین‌پینگ تلاش کرده از طریق سیاست‌های حمایتی محدود، تقویت صنایع راهبردی، حمایت گزینشی از بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری در فناوری‌های پیشرفته، انعطاف‌پذیری نظام را حفظ کند. با این وجود، منتقدان معتقدند تمرکز بیش از حد بر امنیت، کنترل سیاسی و خودکفایی اقتصادی، فضای رقابت و پویایی بازار را محدود کرده و ممکن است در بلندمدت به رکود ساختاری منجر شود.

ثبات در دوران شی جین‌پینگ را می‌توان نوعی *ثبات اقتدارگرایانه* دانست؛ مدلی که در حفظ نظم داخلی و انسجام حزب بسیار مؤثر بوده، اما در برابر بحران‌های عمیق اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، آسیب‌پذیری‌های خاص خود را دارد. دوام این مدل به توانایی حکومت چین در مدیریت هم‌زمان فشارهای داخلی و رقابت فزاینده با غرب وابسته خواهد بود.

فقدان جانشین مشخص در عصر شی جین‌پینگ و دلایل آن

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های نظام سیاسی چین در دوران شی جین‌پینگ، فقدان جانشینی آشکار و از پیش تعیین‌شده برای رهبری آینده کشور است. برخلاف دوره دنگ شیائوپینگ که نوعی الگوی نسبتاً نهادینه برای انتقال قدرت شکل گرفته بود، شی جین‌پینگ بسیاری از این هنجارهای غیررسمی را کنار زده است. در مدل پسادنگ، رهبران آینده معمولاً سال‌ها پیش از انتقال قدرت وارد سطوح عالی حزب می‌شدند تا به‌تدریج به عنوان جانشین احتمالی شناخته شوند. اما تا سال ۲۰۲۶، هیچ شخصیت برجسته‌ای در ساختار حزب کمونیست به‌عنوان وارث سیاسی شی معرفی نشده و نشانه روشنی از آماده‌سازی نسل بعدی رهبری نیز دیده نمی‌شود.

مهم‌ترین دلیل این وضعیت، تمرکز بی‌سابقه قدرت در دست شخص شی جین‌پینگ است. او با حذف محدودیت دو دوره‌ای ریاست‌جمهوری در سال ۲۰۱۸، عملاً خود را از الگوی متعارف انتقال قدرت خارج کرد. در چنین ساختاری، معرفی زودهنگام جانشین می‌تواند موقعیت رهبر را تضعیف کند؛ زیرا نخبگان حزب به‌تدریج وفاداری خود را به فرد آینده منتقل می‌کنند و رهبر فعلی به وضعیت *رهبر رو به پایان* یا *مرغ لَنگ*[15] نزدیک می‌شود. از این منظر، ابهام درباره جانشینی، بخشی از راهبرد حفظ اقتدار شخصی شی محسوب می‌شود.

عامل دوم، کارزار گسترده مبارزه با فساد است که از سال ۲۰۱۲ آغاز شد. این کمپین اگرچه واقعاً بخش‌هایی از فساد ساختاری را هدف قرار داد، اما هم‌زمان به ابزاری برای حذف رقبای سیاسی و چهره‌های مستقل درون حزب تبدیل شد. بسیاری از سیاستمداران بلندپایه و اعضای نسل جدید تکنوکرات‌های حزب که احتمال داشت در آینده به عنوان رهبر مطرح شوند، کنار گذاشته شدند. از جمله مهم‌ترین این چهره‌ها، سون ژنگ‌تسای بود که زمانی یکی از گزینه‌های جدی جانشینی تلقی می‌شد اما در جریان پرونده‌های فساد سقوط کرد. نتیجه این روند، محدود شدن شدید دایره افرادی بود که هم تجربه کافی و هم پایگاه سیاسی لازم برای جانشینی را داشته باشند.

عامل سوم، تغییر معیارهای ارتقای سیاسی در دوران شی است. در سال‌های اخیر، وفاداری شخصی و همسویی ایدئولوژیک با *اندیشه شی جین‌پینگ* بیش از تخصص فنی یا استقلال مدیریتی اهمیت یافته است. به همین دلیل، بسیاری از مقاماتی که به رأس هرم قدرت رسیده‌اند، بیشتر مجریان وفادار محسوب می‌شوند تا رهبرانی با پایگاه مستقل سیاسی. چهره‌هایی مانند لی چیانگ، دینگ شوشیانگ و تسای چی نمونه‌هایی از این الگو هستند؛ افرادی نزدیک به شی که بیشتر به عنوان حلقه اجرایی قدرت شناخته می‌شوند.

[15] Lame duck

در کنار این عوامل، نگاه راهبردی خود شی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. او معتقد است که چین در مرحله‌ای حساس از رقابت ژئوپلیتیک با غرب قرار دارد و تنها رهبری متمرکز و بلندمدت می‌تواند اهدافی مانند *احیای ملت* چین، خودکفایی فناورانه و تثبیت جایگاه جهانی پکن را محقق کند. از این دیدگاه، معرفی جانشین ممکن است به تضعیف انسجام سیاسی یا تغییر مسیر سیاست‌های کلان منجر شود.

با وجود آنکه این مدل در کوتاه‌مدت ثبات ظاهری و تمرکز قدرت را افزایش داده، در بلندمدت خطرات مهمی به همراه دارد. فقدان سازکار روشن جانشینی می‌تواند رقابت‌های پنهان درون حزب را تشدید کند و در صورت وقوع بحران ناگهانی – مانند بیماری، مرگ یا ناتوانی رهبر – نظام را با شوک سیاسی روبه‌رو سازد. همچنین ابهام در آینده رهبری، می‌تواند بر اعتماد نخبگان اقتصادی و سرمایه‌گذاران نیز اثر منفی بگذارد.

با نزدیک شدن به کنگره بیست‌ویکم حزب کمونیست در سال ۲۰۲۷، مسئله جانشینی به یکی از حساس‌ترین موضوعات سیاست چین تبدیل خواهد شد. با این حال، نشانه‌ها حاکی از آن است که شی جین‌پینگ همچنان به دنبال حفظ قدرت برای دوره‌ای طولانی‌تر است، بدون آنکه جانشین مشخصی را معرفی کند.

این روند، نظام سیاسی چین را بیش از پیش از الگوی *رهبری جمعی* دوران *پسادنگ*[16] دور کرده و به مدل شخصی‌گرایانه‌ای نزدیک ساخته که یادآور دوران مائو تسه‌تونگ است؛ مدلی که اگرچه اقتدار مرکزی را تقویت می‌کند، اما هم‌زمان آسیب‌پذیری ساختاری نظام را نیز افزایش می‌دهد.

سناریوهای پس از شی جین‌پینگ (دوره پساشی)

با توجه به تمرکز کم‌سابقه قدرت در دست شی جین‌پینگ و فقدان جانشین آشکار، دوران پس از او به یکی از حساس‌ترین مقاطع آینده نظام سیاسی چین تبدیل شده است. اگرچه حزب کمونیست چین همچنان از ساختار سازمانی قدرتمند، دستگاه امنیتی گسترده و توانایی بالای کنترل سیاسی برخوردار است، اما تضعیف قواعد نهادینه انتقال قدرت که پس از دوران دنگ شیائوپینگ شکل گرفته بود، ریسک بی‌ثباتی را افزایش داده است. در این چارچوب، می‌توان چند سناریوی اصلی برای دوره *پساشی*[17] ترسیم کرد.

[16] Post-Deng
[17] Post-Xi

سناریوی نخست: بازگشت به رهبری جمعی و تعدیل سیاست‌ها

در این سناریو، پس از کنار رفتن شی – چه به دلیل مرگ، بیماری یا توافق درون‌حزبی و یا حتی کودتا – بخشی از نخبگان حزب تلاش می‌کنند الگوی *رهبری جمعی* را احیا کنند؛ مدلی که پیش از سال ۲۰۱۲ مبنای اداره چین بود. در چنین وضعیتی، قدرت میان چند چهره عمل‌گرا و تکنوکرات تقسیم می‌شود و تصمیم‌گیری از حالت شدیداً شخصی خارج خواهد شد.

در داخل، احتمال دارد فضای اقتصادی تا حدی بازتر شود، فشارهای ایدئولوژیک کاهش یابد و دولت برای احیای اعتماد بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران خارجی، سیاست‌های انعطاف‌پذیرتری اتخاذ کند. در سیاست خارجی نیز احتمال تعدیل دیپلماسی تهاجمی موسوم به *گرگ جنگجو* وجود دارد تا تنش با غرب کنترل شود.

مزیت اصلی این سناریو، کاهش ریسک تمرکز قدرت و بازگشت نسبی پیش‌بینی‌پذیری به نظام سیاسی است. اما مشکل آنجاست که بازگشت کامل به مدل پسادنگ آسان نیست؛ زیرا شی جین‌پینگ طی سال‌ها بسیاری از شبکه‌های مستقل قدرت را تضعیف کرده و فرهنگ سیاسی حزب را دوباره شخصی‌محور ساخته است.

سناریوی دوم: تداوم اقتدارگرایی شخصی با جانشین وفادار

شی جین‌پینگ پیش از خروج از قدرت، فردی کاملاً وفادار را به عنوان رهبر آینده تثبیت می‌کند؛ شخصیتی که فاقد پایگاه سیاسی مستقل باشد و مشروعیت خود را مستقیماً از میراث شی بگیرد. چنین رهبری احتمالاً سیاست‌های اصلی کنونی را ادامه خواهد داد یعنی:

۱) کنترل شدید حزب بر جامعه،
۲) تأکید بر امنیت ملی،
۳) خودکفایی فناورانه،
۴) موضع سخت در برابر آمریکا و غرب.

این مدل در کوتاه‌مدت می‌تواند ثبات ظاهری ایجاد کند، زیرا ساختار قدرت دچار شوک ناگهانی نمی‌شود. اما در بلندمدت مشکل اصلی آن ضعف اقتدار شخص جانشین است. رهبر جدید ممکن است نتواند همان میزان اقتدار و کنترل شخصی شی را بازتولید کند و به‌تدریج با رقابت‌های درون‌حزبی، ناکارآمدی اداری و بحران مشروعیت

مواجه می‌شود. به‌دیگر سخن، نظامی که بیش از حد بر اقتدار یک فرد بنا شده، پس از حذف آن فرد معمولاً در بازتولید همان سطح از انسجام با مشکل روبه‌رو می‌شود.

سناریوی سوم: رقابت جناحی و بی‌ثباتی سیاسی

اگر شی جین‌پینگ بدون آماده‌سازی جانشین از صحنه خارج شود، احتمال شکل‌گیری رقابت شدید میان جناح‌های مختلف حزب وجود دارد. این رقابت می‌تواند میان «شاهزاده‌سالاران»، تکنوکرات‌ها، حلقه‌های امنیتی ـ نظامی و جناح‌های ایدئولوژیک بروز کند.

در چنین شرایطی، خطر فلج شدن روند تصمیم‌گیری، پاکسازی‌های سیاسی جدید و حتی بحران در سطوح بالای رهبری افزایش می‌یابد. برخلاف دوران مائو تسه‌تونگ، چین امروز اقتصادی به‌مراتب پیچیده‌تر و وابسته‌تر به بازار جهانی دارد؛ بنابراین هرگونه بحران سیاسی در رأس قدرت می‌تواند به سرعت به بازارهای مالی، سرمایه‌گذاری خارجی و ثبات اجتماعی سرایت کند. این سناریو الزاماً به فروپاشی نظام منجر نمی‌شود، اما می‌تواند چین را وارد دوره‌ای از بی‌ثباتی کنترل‌شده و رقابت پنهان درون‌حزبی کند؛ وضعیتی که برای اقتصاد و جایگاه جهانی پکن هزینه‌زا خواهد بود.

سناریوی ترکیبی: اقتدارگرایی تطبیقی

پس از شی یک دوره انتقالی نسبتاً پرتنش شکل می‌گیرد که در ظاهر نوعی رهبری جمعی برقرار می‌شود، اما در عمل یک چهره قدرتمندتر به‌تدریج دست بالا را پیدا می‌کند.

رهبر جدید احتمالاً بخش مهمی از میراث شی — به‌ویژه نقش محوری حزب، کنترل امنیتی و اولویت امنیت ملی — را حفظ خواهد کرد، اما هم‌زمان برای جلوگیری از رکود اقتصادی و فرار سرمایه، ناچار به اعمال برخی اصلاحات محدود بازارمحور می‌شود.

نتیجه چنین روندی، نوعی *اقتدارگرایی تطبیقی* خواهد بود؛ نه بازگشت کامل به مدل انعطاف‌پذیر دوران دنگ و نه ادامه کامل شخصی‌گرایی شدید دوران شی. این مدل می‌تواند تلاش کند میان کنترل سیاسی سخت‌گیرانه و نیازهای اقتصادی یک قدرت بزرگ صنعتی تعادل برقرار کند.

پی‌آمد

در تمامی سناریوهای بالا، یک نکته ثابت باقی می‌ماند که عبارتست از اولویت اصلی حزب کمونیست حفظ ثبات و جلوگیری از شکاف در رأس قدرت خواهد بود. با این حال، تضعیف قواعد نهادینه جانشینی در دوران شی جین‌پینگ باعث شده دوره پساشی به یکی از نامطمئن‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین مراحل تاریخ سیاسی معاصر چین، مرحله‌ای که می‌تواند مسیر آینده چین و حتی توازن قدرت جهانی را تحت تأثیر قرار دهد، تبدیل شود.

منابع

1. Ang YY. How resilient is the CCP? J Democr. 2022.
2. Asia Society Policy Institute. Xi Jinping’s succession dilemma. New York: Asia Society; 2024 Feb 14. Available from: https://asiasociety.org/policy-institute/xi-jinpings-succession-dilemma
3. Blanchette J, McGregor R. After Xi: Future scenarios for leadership succession in post-Xi Jinping era. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies (CSIS); Lowy Institute; 2021. Available from: https://www.csis.org/analysis/after-xi-future-scenarios-leadership-succession-post-xi-jinping-era
4. Brown K. CEO, China: The rise of Xi Jinping. London: I.B. Tauris; 2016.
5. Congressional Research Service. China primer: China’s political system. Washington, DC: CRS; 2026 Apr 27. Report No.: IF12505.
6. Economy E. The third revolution: Xi Jinping and the new Chinese state. New York: Oxford University Press; 2018.
7. Jost T, Mattingly D. Xi Jinping’s successor and the future of China. Foreign Affairs. 2024.
8. Lam W. Xi Jinping: The hidden agendas of China’s ruler for life. Hong Kong: City University of Hong Kong Press; 2023.
9. Li C. Chinese politics in the Xi Jinping era: Reassessing collective leadership. Washington, DC: Brookings Institution Press; 2016.
10. Lowy Institute. China: No country for old men? The Interpreter. 2017 Sep 11. Available from: https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/china-no-country-old-men
11. McGregor R. Xi Jinping: The backlash. Melbourne: Penguin Random House Australia; 2019.
12. Overholt WH. China’s political economy under Xi Jinping. In: China’s crisis of success. Cambridge: Cambridge University Press; 2018. p. 87-112.
13. Shirk S. China: Fragile superpower. Revised ed. New York: Oxford University Press; 2024. (Updated analysis on elite politics and succession).
14. Tsang S. Has Xi Jinping made China’s political system more resilient and enduring? Third World Q. 2022;43(1):1-20. doi:10.1080/01436597.2021.2000857
15. United States-China Economic and Security Review Commission. CCP decision-making and Xi Jinping’s centralization of authority. In: 2022 Annual Report to Congress. Washington, DC: USCC; 2022. p. 1-45. Available from: https://www.uscc.gov/sites/default/files/2022-11/Chapter_1--CCP_Decision-Making_and_Xi_Jinpings_Centralization_of_Authority.pdf
16. Wong CH. Party of one: The rise of Xi Jinping and China’s superpower future. New York: Simon & Schuster; 2023.